Н.С. Старжынская
Дз.М. Дубініна

Методыка развіцця роднай мовы

Дапушчана Міністэрствам адукацыі
Рэспублікі Беларусь у якасці
вучэбнага дапаможніка для навучэнцаў
спецыяльнасці «Дашкольная адукацыя»
ўстаноў, якія забяспечваюць атрыманне
сярэдняй спецыяльнай адукацыі

2-е выданне, выпраўленае

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Мінск
«Вышэйшая школа»
2008

УДК 373.2.016:81-028.31(075.32)
ББК 74.102я723
С77

Р э ц э н з е н т ы: прадметна-цыклавая камісія псіхолага-пе. ных дысцыплін Барысаўскага дзяржаўнага педагагічнага к (*Т.Б. Брыцько*); дацэнт кафедры методык дашкольнай адукацыі с. на-педагагічнага факультэта Брэсцкага дзяржаўнага універсіт А.С. Пушкіна кандыдат педагагічных навук, дацэнт *А.І. Мельнік*.

Усе правы на гэтае выданне абаронены. Узнаўленне ўсёй кнігі ці яе часткі не можа быць ажыццёўлена без дазволу выдавецтва.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ISBN 978-985-06-1595-4

© Старжынская Н.С., Дубініна 2008
© Выдавецтва «Вышэйшая школ

УВОДЗІНЫ

Паняцці «мова» і «маўленне» з'яўляюцца міжпрадметным яны сустракаюцца ў лінгвістычнай, псіхалагічнай, псіхалін вістычнай, метадычнай літаратуры.

У лінгвістыцы мова разумеецца як знакавая сістэма. Знакі гэта словы, гукі, марфемы, словазлучэнні, фразеалагічн адзінкі і інш. Пад сістэмай разумеюцца ўзроўні мовы, яе ўну раныя сувязі, узаемадзеянні, правілы канструявання і ўжыва ня знакаў мовы, іх мадэлі. У сукупнасці сістэма знак служыць зносінам людзей. Мова як сістэма знакаў захоўваецц ў памяці кожнага чалавека, але самі па сабе знакі не прым дзяць у дзеянне, яны нейтральныя ў адносінах да навакольна жыцця.

Маўленне - самі зносіны, кантакт паміж людзьмі, выраж не думкі, самавыражэнне асобы. Калі ***мова*** – гэта сродкі знос у магчмасці, то ***маўленне*** - тыя ж сродкі зносін у дзеян (рэалізацыі). (Так званыя мёртвыя мовы - лацінская, стар жытнагрэчаская і іншыя - з'яўляюцца сродкамі зносін тольк патэнцыі, якія ніяк не рэалізуюцца.) ***Маўленчая дзейнас*** уяўляе сабой дзеянне і яго прадукт: перавод пэўнага зместу ў в казванне, тэкст - пры гаварэнні, здабыванне зместу з тэксту пры слуханні. Яна заўсёды матывавана - выклікана пэўнымі ставінамі, сітуацыяй. Маўленчая дзейнасць мае канкрэтную м ту, накіравана на вырашэнне задач - сацыяльных і асобасных

Размежаванне мовы і маўлення - важнае для методыкі па жэнне. Абапіраючыся на яго, метадысты адрозніваюць вывучэ не сістэмы моўных паняццяў і вывучэнне функцыянавання, в карыстання моўных сродкаў у працэсе зносін, узаемадзеян паміж членамі грамадства. У той жа час неабходна ўлічваць, ш мова і маўленне - непадзельныя бакі аднаго феномена. У мет дыцы развіцця маўлення дашкольнікаў гаворка ідзе і пра маўле не - дзіця авалодвае маўленчай дзейнасцю, г. зн. правіламі і сп сабамі функцыянавання сістэмы мовы, і пра мову - маўлен дзіцяці вызначана сістэмай мовы, якая існуе незалежна ад яго

Дзеці авалодваюць правіламі выкарыстання моўных адзін практычна, у выніку ўласнага маўленчага вопыту. Як адзнач рускі лінгвіст М.М. Бахцін, родную мову - яе слоўны склад, г

---

[1] *Львов, М.Р.* Основы теории речи / М.Р. Львов. М., 2000. С. 11.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

матычны лад мы пазнаём не са слоўнікаў і граматык, а з канкрэтных выказванняў, якія мы чуем і якія мы самі ўзнаўляем у жывых маўленчых зносінах з усімі, хто нас акружае. Вельмі трапна выказаўся на гэты конт амерыканскі спецыяліст па праблемах дзіцячага маўлення С. Эрвін-Трып, які адзначыў, што каб стаць носьбітам мовы, трэба вывучыць правілы, г. зн. трэба навучыцца трымацца так, быццам ты ведаеш гэтыя правілы.

Асаблівасці дзіцячага маўлення, вызначаныя на аснове шматгадовых назіранняў за маўленнем дзяцей на кожным узроставым этапе, звесткі пра тое, як дзіця «ўваходзіць» у родную мову, якія цяжкасці чакаюць яго на гэтым шляху, вывучае лінгвістыка дзіцячага маўлення. Найбольш яскравымі прадстаўнікамі гэтай навукі з'яўляюцца А.М. Гваздзёў, К.І. Чукоўскі, С.Н. Цэйтлін і інш. Даныя з лінгвістыкі дзіцячага маўлення неабходны метадыстам, каб ведаць, якое маўленчае развіццё лічыцца нармальным, вызначыць, ці маюцца адхіленні ў моўным развіцці дзіцяці пэўнага ўзросту.

У псіхалогіі разглядаюцца заканамернасці станаўлення маўлення ў філа- і антагенезе (Л.С. Выгоцкі, С.Л. Рубінштэйн, А.Р. Лурыя і інш.). Методыка развіцця маўлення абапіраецца на звесткі з псіхалогіі пра станаўленне маўлення ў дзяцей рознага ўзросту, заканамернасці засваення дзецьмі сістэмы моўных знакаў.

Псіхалінгвістыка (тэорыя маўленчай дзейнасці) вывучае розныя ўласцівасці маўлення (яго працэсы, матывы, унутранае маўленне, успрыманне маўлення і інш.), даследуе развіццё маўленчай здольнасці чалавека (А.А. Лявонцьеў, А.Я. Супрун, А.М. Шахнаровіч і інш.).

Для методыкі развіцця маўлення мае важнае значэнне, як іменна адбываецца развіццё маўленчай здольнасці ў дзяцінстве, чым матывуецца выказванне, з якіх аперацый складаецца кожнае канкрэтнае маўленчае дзеянне. Педагогу неабходна ведаць, якія цяжкасці адчуваюць дзеці пры фармулёўцы думак, якія акалічнасці прыводзяць да няправільнага выказвання або робяць яго стварэнне зусім немагчымым.

Развіццё маўлення дзяцей разглядаецца таксама з вучэбна-педагагічнага пункту гледжання. Методыка высвятляе цяжкасці, якія ўзнікаюць у дзяцей пры авалоданні мовай, педагагічныя ўмовы і сродкі ўздзеяння на працэс фарміравання маўленчых уменняў і навыкаў дашкольнікаў. Абапіраючыся на даныя сваёй і сумежных навук, метадысты дабіваюцца вырашэння пытанняў: чаму і як трэба вучыць дзяцей, каб навучыць

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ЗМЕСТ

Прадмова 3

Уводзіны 4

1. Родная мова ў сістэме дашкольнага выхавання 7

1.1. Функцыі маўлення. Родная мова як фактар развіцця і выхавання дзяцей 7

1.2. Маўленне выхавальніка як сродак развіцця маўлення дзяцей 9

1.3. Задачы, змест і формы работы па развіцці маўлення дзяцей 12

1.4. Прынцыпы развіцця маўлення дашкольнікаў 17

1.5. Метады і прыёмы развіцця маўлення 19

1.6. Псіхолага-педагагічныя асновы навучання дашкольнікаў беларускай мове як другой 22

1.7. Развіццё маўлення дзяцей у розных формах зносін 26

Пытанні і заданні для паўтарэння 29

Тэставае заданне 30

2. Методыка развіцця маўлення дзяцей ранняга ўзросту 32

2.1. Станаўленне маўлення дзяцей першага года жыцця 32

2.2. Методыка развіцця разумення мовы дарослых і вымаўлення асэнсаваных слоў у дзяцей першага года жыцця 34

2.3. Асаблівасці развіцця маўлення дзяцей другога года жыцця 41

2.4. Методыка развіцця маўлення дзяцей другога года жыцця 43

2.5. Методыка развіцця маўлення дзяцей трэцяга года жыцця 51

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

5. Методыка фарміравання гукавой культуры маўлення 128

5.1. Паняцце гукавой культуры маўлення і задачы яе выхавання ў дашкольнікаў 128
5.2. Асаблівасці засваення дзецьмі гукавой сістэмы роднай мовы 131
5.3. Праверка маўлення дзяцей 133
5.4. Метады і прыёмы фарміравання гукавой культуры маўлення 135
5.5. Методыка работы над кампанентамі гукавой культуры 136
5.5.1. Развіццё слыхавога ўспрымання і маўленчага слыху 136
5.5.2. Фарміраванне маўленчага дыхання 139
5.5.3. Навучанне правільнаму гукавымаўленню 141
5.5.4. Навучанне правільнаму вымаўленню спецыфічна беларускіх гукаў 146
5.5.5. Работа над беларускай арфаэпіяй 147
5.5.6. Развіццё маўленчага голасу 150
5.5.7. Выхаванне інтанацыйнай выразнасці маўлення 152
5.6. Арганізацыя работы па выхаванні гукавой культуры маўлення 154
Пытанні і заданні для паўтарэння 155
Тэставыя заданні 156

6. Методыка развіцця звязнага маўлення і маўленчых зносін 158

6.1. Звязнае маўленне і задачы яго развіцця ў дашкольнікаў 158
6.2. Методыка навучання дыялагічнаму маўленню 159
6.2.1. Размова выхавальніка з дзецьмі 159
6.2.2. Гутарка як метад развіцця дыялагічнага маўлення 168
6.3. Методыка навучання маналагічнаму маўленню 175
6.3.1. Маналагічнае маўленне і асаблівасці яго засваення дзецьмі 175
6.3.2. Віды дзіцячых расказаў і прыёмы навучання расказванню 178

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

6.3.3. Навучанне пераказу мастацкіх твораў 183
6.3.4. Методыка навучання дзяцей маналогам-апісанням 189
6.3.5. Методыка работы з дыдактычнай карцінай 195
6.3.6. Навучанне дзяцей расказванню з асабістага вопыту 202
6.3.7. Навучанне складванню творчых апавяданняў 205
Пытанні і заданні для паўтарэння 213
Тэставыя заданні 215

7. Азнаямленне дашкольнікаў з мастацкай літаратурай 219

7.1. Змест праграмы і задачы дашкольнай установы па азнаямленні дзяцей з мастацкай літаратурай 219
7.2. Асаблівасці ўспрымання твораў мастацкай літаратуры дзецьмі дашкольнага ўзросту 224
7.3. Кола дзіцячага чытання 229
7.4. Формы, метады і прыёмы работы з творамі мастацкай літаратуры 231
7.5. Структура формаў арганізацыі дзяцей па азнаямленні з творамі мастацкай літаратуры і фальклору 240
7.6. Азнаямленне дашкольнікаў з паэзіяй 245
7.7. Азнаямленне дашкольнікаў з кніжнай ілюстрацыяй . .250
7.8. Драматызацыя і інсцэніраванне мастацкіх твораў 253
7.9. Цэнтр маўленчай актыўнасці для дашкольнікаў 256
Пытанні і заданні для паўтарэння 257
Тэставыя заданні 258

8. Падрыхтоўка дашкольнікаў да навучання грамаце 260

8.1. Тэарэтычныя асновы навучання грамаце 260
8.2. Азнаямленне дашкольнікаў з асноўнымі моўнымі паняццямі 264
8.3. Развіццё фанематычнага слыху ў дзяцей 271
8.4. Фарміраванне ўмення гукавога аналізу слова 273
Пытанні і заданні для паўтарэння 277
Тэставыя заданні 278

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

. Планаванне работы па развіцці маўлення і навучанні роднай ове ў дашкольнай установе 280

Пытанні і заданні для паўтарэння 290

Тэставыя заданні 291

Іітаратура 294

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ